

SOBRE UN ATLAS EN LLENGUA CATALANA, EXISTENT
EN LA BIBLIOTECA NACIONAL DE PARÍS.

Lo 2 de Mars del any 1839 mon antich amich D. Anton Llobet y Vall-Ilo-
sera llegí en l' Academia de Bonas Lletres de nostra ciutat una Memoria sobre
aquest Atlas, en la que hi ha alguns conceptes equivocats que tractaré de
rectificar, sens ánimo de rebaixar en res lo mérit de nostre difunt amich. No
sabém lo que lo Sr. Llobet hauría dit en las altras Memorias que prometé referents
á dit Atlas; tal vegada, en vista de las noticias que sobre aquest publicá-
ren en París Mrs. J. A. C. Buchon y J. Tastu ¹ en lo meteix any, hauría fet
alguna rectificació á sa primera Memoria, puig al llegirla en l' Academia, se
coneix que no tenia notícia de la esmentada obra de Tastu y Buchon, y
per lo meteix es molt sensible no haverse trobat ni entre los documents de
l' Academia ni entre los escrits que deixá Llobet, cap que fassa referencia á la
promesa no complerta.

La primera equivocació en dita Memoria se troba en lo epígrafe, que
l' anuncia «sobre un Atlas del sigle xv», quan lo Atlas es del últim terc del
sigle xiv; com veurém després, es del any 1375.

Llobet comensa sa Memoria per un' altra de D. J. Lorenzo Villanueva, en
la que aquest senyor dona compte de dos mapas trobats per ell en *llengua lle-
mosina*, un en lo convent dels Cartuixos de Val-de-Cristo, prop de Segorbe,
firmat «Mecíà Viladestes me fecit anno MCCCCXIII» y del que Villanueva escribia
á son germá: «Es muy estimable por ser la primera (carta) que se conoce de
este género en Europa. ²» L' altra la trobá en 1803 en lo convent de Gerónims
de S. Miguel de los Reyes, prop de Valencia.

Mrs. Buchon y Tastu comensan donant una llissó á Villanueva, Llobet y á
tots los de llur escola d' aquell temps en que era moda donar á nostra llengua
los noms de *llemosina*, *provensal* y altres, tots menos *catalana*, en una molt
rahonada nota, que traduiré per crèurela molt interessant, sobre la deno-
minació de nostra llengua y la determinació de qui foren los inventors de las
cartas hidrogràficas. Diu aixís:

«Personas de mérit, familiarisadas ab las llenguas del Mitjdía d' Europa,
no han titubejat un moment en admetre que aquest monument fou escrit en
llengua romana catalana: no hi ha res més cert. Los castellans y los catalans
moderns poden nomenar á llur gust aquesta llengua *llemosina*, *provensal*, *va-
lenciana*, etc., poch importa; lo que de cert se pot dir es, que may un catalá
contemporani del autor del atlas de 1375 s' ha servit dels epítetos de *llemosi*,
provensal ó *valencià*. Los antichs súbdits de la Corona d' Aragó no vacilavan

¹ Notice sur un *Atlas en Langue Catalane*—Paris, Imprimerie Royale, 1839.

² Viaje literario á las iglesias de España, T. iv, pág. 24—año 1806.

en nomenarla catalana ó catalanesca; y Ramon Muntaner, qu' en 1325 escribia com un véritable trobador, s' expressa d' aquest modo al parlar d' En Roger de Lauria y d' En Conrat de Llança, dos braus marinos, quals brillants mérit y accions han resonat per los mars de Catalunya, Sicilia y África.» Luego continua lo passatje de R. Muntaner en que diu:... «E aquest Corral de Llança exí hu dels mes bells homens del mon, e mills parlant e pus savi. Si que en aquell temps se deya quel pus bell *catalanesch* del mon era d' el e del dit en Roger de Luria... E axi cascu dellos fo lo pus perfet catalá que negun altre e ab pus bell *catalanesch*... (Chron. dels Reys darago. Valencia 1558)» Luego los autors sobredits fan observar que lo catalá de Ramon Muntaner es idéntich al del Atlas de 1375.

L'Atlas de que 'ns ocupém lo descriuhen Mr. Buchon y Tastu donant las llistas dels noms que conté ab llurs equivalencias modernas costat per costat en tots lo que 'ls hi fou possible identificar, qu' es una de las cosas que s' proposava Llobet. No es de paper, com aquest diu, sinó de pergamí vitela dividit en sis grans cartas encoladas sobre fusta, enclosas en un sol volüm d' enquadernació antigua: té pintadas en colors, or y plata gran nombre de figures d' homes, animals y edificis representant ciutats, de las quals las principals ténen sobre d' ellas una bandera ab sas armas respectivas.

Lo gran luxo ab que dit atlas está decorat es una de las probas de la infundada suposició de Llobet de que havia pertenescut á Catalunya y nos havia sigut robat, sustret ó venut en époques de trastorns, y demostra clarament estava destinat al august personatge Carles V de França per ordre del qui s' creu fou compost ó, lo més probable, copiat d' un altre més antich originari de Catalunya. L'Atlas se trobava ja en París en 1378, continuat en l' inventari de aquest any com en los dels anys 1383 y 1411; en l'últim s'hi troba detalladament descrit y encara continua en los inventaris de Carles VI de 1415, 1423 y 1425³.

Las sis cartas de que s' compón l'Atlas no son totas hidrogràficas; una d' elles se compón de quatre columnas d' escriptura gòtica, ab-algunas figures, y una rosa dels vents, contenint notícias cosmogòniques y cosmogràfiques, pronostichs y també una roda pera trobar lo número àureo de qualsevol any, ab la llegenda: «Aquesta roda vos mostra lauro-número tots temps, e quantes setmanes de carnal, e a quants jorns ve Pasqua de març o abril; e Cincogema en quants jorns de may o de juyn sara. E així ho farets; sapiats que en lany MCCCLXXV corra lauro número en VIII. Adonchs vogits la figura fins sia la ma esquera hon ha scrit lauro numero, andret de nombre de viii qui cora en aquest any de MCCCLXXV e a la hon vos mostra l'altra ma son setmanes de carnal; e la hon vos mostra la gaffa de l'aspassa vos mostra Pasqua; e la ho toca la capula del càp vos mostra Cincogema per aquell any. E l' altre any lexarem lo nombre de viii e vogirets la figura en ix; e així per fins a xix anys tornarets en i. E així

³ Nota de Mr. Tastu, pág. 3.

per tots temps. E lo nombre negre mostra abril e lo vermel amostra març.» Com se veu, era un aparato ingenios en que una figura servia d' agulla; aquesta ha desaparescut del Atlas.

La segona carta es de caràcter astronòmich, que en son centre se compón de una sèrie de 37 faixas circulars concèntricas y en sos quatre ànguls estan col·locadas quatre figures que representan las quatre estacions. En las bandas s' hi troban las diferents divisions del temps y del círcol en 360 graus, los 12 signes del Zodíach, los 12 meses del any, las 28 fases y posicions de la lluna, constelacions, planetas y algunas faixas, las 2-4 pintadas de vermill, vert, blanch y blau ondejat representant los elements foch, ayre y aigua, y en lo centre hi havia una figura d' astrólech midant la distancia del Sol, quart element la terra. «Aquesta figura—diuhen los senyors B. y T.—era visible fá alguns anys; avuy dia està completament esborrada com moltas altras parts més importants d' aquest monument, un dels més preuhats que posseheix la França.»

En lo cércol 37, lo més apartat del centre, s' hi troba la confirmació del any en que l' Atlas fou compost; en aquesta faixa s' hi llegeix:

«Assí comensa lo capítol per trobar en que corra laurumomemoro, quasquun ayn que saber hu vulats: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. per çon laurumomru ^{res}es en los xix ayns, que a cap de xix ayns torna de cap. E sapiats sert que layn MCCCLXXV corr laurumomru VIII fins que sarem al primer dia de janer: e lexarem VIII e pandrem VIII per tot aquel ayn de MCCCLXXVI e aquest dit concorrent de tot temps se cambia al primer dia de janer, e fa de XXIII hores lo jorn natural e la hora de IX menuts.»

No pot donarse més clara la època de la composició del Atlas, com ho fan observar justament los Srs. Buchon y Tastu⁴, los qui, á més de fer observar lo explícitament que està senyalat l' any de sa composició per los pronoms catalans *aquest* y *aquell* referintse al 1375 en que s' escribia y al 1376 que havia de venir, del no trobarse en lo mapa ó carta corresponen la bandera del Papa ni en la ciutat de Roma ni en la d' Avinyó, lo qual motiva una petita ressenya històrica de la política de Pere IV d' Aragó (lo Ceremoniós) respecte al gran cisme de aquella època, deduhéixer que l' Atlas fou escrit y pintat durant lo regnat d' aquell monarca (de 1336 á 1387.)

Aquesta observació notable, com ells diuhen, per la circumstancia de que altra ciutats de menos importància, com son Florencia, Mònaco, Savona, Génova y Marsella portan cada una sa respectiva bandera; se fá encara més notable per quant en un altre Atlas, molt semblant en la disposició, pero diferent en las figures y llegendas, que posseheix la Biblioteca de Venecia, també català, la bandera del Papa està desplegada igualment sobre la ciutat de Roma que sobre la de Avinyó, lo que demostra que aquet últim fou compost durant lo gran cisma de 1378 á 1429, ó posteriorment al de París ó baix una influen-

⁴ Pág. 54, op. cit.

cia distinta. Nosaltres, que possehí una copia fotogràfica d' aquest Atlas, per més que havém buscat, no havém sapigut trobarhi ni lo nom de son autor ni la fetxa de sa composició, al revés del de París, del que teníam també un facsímil, en lo que s' pot llegir distintament dues vegadas l' any en que s' estava escriptint.

L' objecte de D. Jaume Villanueva en son article copiat per Llobet⁵ era demostrar quánt equivocada era la afirmació del jesuita Juan Adres, qui atribuïa la invenció de las cartas hidrogràficas á la Academia náutica fundada l' any 1415 en Sagres, província dels Algarbes en Portugal, per D. Enrich, infant de dit regne, de la que fou president lo mallorquí Jaume Ferrer, reivindicant ab justicia pera los catalans-mallorquins la gloria de dita invenció, ja que las dues cartas per ell trobadas en Valdecristo y S. Miguel de los Reyes eran anteriors á la fetxa de la fundació de l' Academia de Sagres. Villanueva diu que quan la supressió dels convents en 1821, se preguntá als respectius frares per aquestas alhajas, y responguéren que 'ls francesos se las emportáren ó destruhíren durant la invasió dels Bonapartes, lo qual vol dir completament perdudes.

Altra errada opinió, que combat ab molta rahó Villanueva, es la que lo sabi baró de Zach propalá⁶ celebrant molt als marinos de Dieppe, assegurant d' ells, «que fóren los primers en engolfarse en un Océa no conegut, y que llur pabelló fou lo primer de totas las nacions que tremolá en las costas occidentals y meridionals del África, passant lo trópich y descubrint la costa de Guinea en 1365.»

Villanueva reivindica també pera los catalans la gloria d' aquesta empresa, puig en la carta, que va describint, de la Cartuixa de Segorbe, diu que en ella centrat ja molt en lo golf de Guinea y quasi als 11° de sa latitud, qu' es sa última demarcació, per lo S. está pintat un barco ab la proa cap á la costa que allí se nomena d' Or y frente de un riu que també tenia aquell nom.» Dessota del barco están escritas aquestas paraulas *llemosinas...* clo uxer de Jacym Farrer per anar al riu del or, al iorn de Sant Llorens, qui es a x dagost y fó lany MCCXLVI.» Resulta d' aixó que si 'ls marins de Dieppe passáren lo trópich en 1365, no fóren los primers, perque existéixen documents irrecusables atestant que 'ls catalans l' havíen passat 19 anys avans, puig que en 1346 «hi hagué ja qui sortí determinadament de Mallorca ab direcció al riu del Or, que sols distava 10 ó 12° de dit trópich.» Com no havém vist ni podém veure la carta que descriu Villanueva, no podém comprobar la exactitud de sa descripció ni saber tampoch los motius en que s' funda pera dir que lo barco que en 1346 anava á la Costa d' Or sortí de Mallorca. Dihém aixó perque en l' Atlas de la Biblioteca de París de 1375 també está pintat lo barco que vá á la Costa d' Or y que los Srs. Buchon y Tastu fan notar com un fet remarcable y del que cap

⁵ *Ocios de los emigrados españoles*—Londres, 1824.

⁶ *Correspondance Astronomique*, etc. Vol. IV, p. 56.

geògrafo francés anterior al sige xix havia parlat, no obstant que l' Atlas existia en la Biblioteca desde lo sige xiv, atribuhint també dits senyors als catalans la gloria de las primeras expedicions á aquells paissos. Lo barco, tripulat per quatre personas, está pintat dessota y ja passadas las islas Canarias ab la proa al Africa, mes davant del barco no hi ha ni costa ni riu, mes sí una ciutat ab un rótul que diu «*edanon ubanduch*» y dessota d' ella una llegenda que diu «*Cap de finistera occidental de affrica issi comenca affrica e finex en alexandria...* y anquestes plages se troba molt ivory lauro tintut orifants elroax quaci ariban en las plages.» No sabém si en la carta de Villanueva las ciutats principals estavan senyaladas per illurs respectivas banderas com ho estan, segons ja havém dit, las del Atlas de París, y d' aquest dato deduhím que lo barco d' En Jaume Ferrer no era mallorquí ni havia sortit de Mallorca, en qual cas hauria portat la bandera mallorquina aquarterada ab las barras de Catalunya y l' escut de Mallorca que oneja sobre la isla, ni més ni ménos que la ciutat de Barcelona ostenta també sa bandera propria aquarterada ab las barras y la creu de S. Jordi. Mes lo barco porta una bandera ab cinch barras horisontals transversals, igual á la que en la meteixa carta está desplegada sobre la ciutat de Valencia, lo que 'ns fa creure que havia sortit d' aquesta ciutat ó lo ménos qu' era valenciá. Que lo Jaume Ferrer del barco no era lo president de la Academia de Sagres, creyéni com lo Sr. Villanueva es lo més segur, atés á la edat molt avansada que, com calcula Villanueva, hauria tingut lo marino de la costa d' Or en la época de la fundació de l' Academia.

Un' altra particularitat fan notar los Srs. Buchon y Tastu en l' Atlas de París, y es qu' en ell se troban ja en 1375 senyaladas las Islas Azores, que los catalans coneixian probablement d' avans d' aquesta fetxa, mentres que 'ls portuguesos que cambiaren llur nom no las reconegueren fins al any 1448. Lo meteix se pot observar respecte al grupo de las Canarias, també clara y distintament senyaladas en l' Atlas.

Lo Sr. Llobet s' equivoca al atribuir á Mr. Buchon lo descubriment del Atlas de París, puig ja en 1803 l' havia vist y n' havia parlat Mr. Walcke-naer, com ho diu lo meteix Buchon en sa nota 2., pág. 66.

Qui trobá una verdadera joya geogràfica, que 'ls mallorquins per ignorant complacencia ó cobdicia deixáren sortir d' Espanya, fou Mr. J. Tastu, qui desde Mallorca enviá á la Academia de ciencias de Paris la carta hidrogràfica feta per Gabriel Vallsegua en 1439, á la qual fá més preuhada (com diu lo meteix Tastu) lo haver pertenescut á Americo Vespucio. Dit senyor, segons Villanueva, havia pagat per ella 130 ducats d' or; y estranyém que Llobet, que, creyent sustret de nostra patria l' Atlas de París, se lamenta de nostra incuria, no tингa una paraula de censura pera qui tingués la culpa de que lo dit mapa del gabinet del famós cardenal Despuig passés de Mallorca á París.

En quant á que aquest mapa, lo meteix que 'ls dos que trobá Villanueva en lo regne de Valencia, fóssen copias del de París de 1375, no ho creyém probable, perque no creyém tampoch probable que l' Atlas de París fós lo pri-

mer que s' compongué; lo que creyém es que uns y altres son copia d' un altre anterior; sols que lo de París, per estar destinat á un príncep soberá, fou elaborat ab més luxo y esmero y, com de pertenencia de la Corona, guardat ab altres preciositats literaries; y á questa circunstancia debém que haja arribat fins á nosaltres. Per altra part, lo estar escrit en llengua catalana un document de tal importància, destinat al ús d' un monarca estranger, demostra clarament que los catalans no solzament fóren sos inventors, sino que també serían los més experts en aquesta classe de traballs. Lo que diu la nota primera de la página 191 de la citada Memoria, que En Ramon de Llull ja en 1286 en son «Fénix de las maravillas del orbe» consigná que 'ls navegants d' aquell temps tenian instruments, *cartas*, compás, etc., y que las Ordenansas navals de la Corona d' Aragó manavan que cada galera tingués á bordo dues *cartas* de navegar, confirma més nostra opinió.

Lo Sr. Llobet fá després una descripció bastant detallada del Atlas ab apreciacions més ó menós oportunas, que no es nostre propòsit discutir, y dona per notas algunas de las llegendas que conté ab la ortografia algunas voltas un poch diferent de la estampada en ell, á lo menós de la del fac-símil que nosaltres possehím. Si Villanueva copiá del mapa de Segorbe *literalment* la llegenda del barco de Jaume Ferrer, difereix bastant de la del Atlas de París: en aquest, lletra per lletra, dintre de un paralelògram diu «partich luxer dñ jac ferer per anar alriu de lor al gorn de San Lorenç, qui es a. x. de agost y fó en 137 y MCCXLVI.» Aixó y alguna altra circunstancia nos fan creure que estos mapas no eran copias uns d' altres y nos ho confirmán las diferencias de dibuixos entre l' Atlas de París y lo de Venecia, també catalá, del que avans havém parlat. Com la navegació en los temps de que parlém estava en son apogeo en lo regne de Aragó y, per lo que toca al mar, los catalans d' aquell temps eran los inglesos del nostre, lo probable es que baix un meteix plan se compondrián cartas hidrogràficas diferents en llurs detalls. Aixís es que comparant los dos Atlas, se troba á faltar en lo de Venecia lo barco d' En Jaume Ferrer; las Azores y las Canarias hi están menós marcadas; y, encara que més determinada la silueta de la costa occidental del África, té menós poblacions senyalades. Los dibuixos de las ciutats son bastant parescuts en un y altre atlas, pero los dels reys bastant diferents, estant en lo de Venecia sentats cada un dintre de sa tenda ó dossier corresponent, mentres que en lo de París tots están á cel obert; en aquest hi ha profusió de dibuixos de caravanas, exèrcits, campaments y arboledas, mentres que l' de Venecia sols conté, ademés dels reys y la Reina de Saba, algun que altre personatge montat en camell, altres agafant algun animal, y animals sueltos, sobre tot elefants. Creyém seria de molta utilitat un estudi comparatiu dels dos Atlas, encara que molt difícil per los dos fac-símils que possehím, puig en lo de Venecia son difficultíssimas las llegendas per las obscuritats de las fotografías.

En la carta que comprén tota la Europa, dessota de las paraules *Mare Ochceanum* hi ha la nomenada rosa del vents, estant los noms d' aquests en

llengua italiana, d' aquesta circumstancia, diu Mr. Tastu, no deu inferirse que los catalans en aquell temps los nomenássen aixís, puig que en tot lo text del Atlas los vents hi son escrits ab dessinencia catalana y ortografia á la veritat capritxosa, pero sempre catalana y may italiana, nomenada vulgarment llevantina.

Los noms dels vents, en l' Altas y en la rosa, son:

ATLAS.	ROSA.	ACTUAL.
Tramontana.	Tramuntana.	Nort.
Grech.	Grego.	Nort-Est.
Levant, Lavant.	Levante.	Llevant ó Est.
Exaloch, axeloch.	Laxaloch,	Xaloch ó Sud-Est.
Mig-jorn.	Metzo-Di.	Mitj-jorn. Sud.
Lebeg, leves.	Libetzo.	Lleveig. Sud-Oest.
Ponent.	Ponente.	Ponent. Oest.
Mestre.	Magistro.	Mestral. N. O.

Mr. Tastu diu, que havent lo Atlas estat confeccionat pera ús de Carles V. de França, pera la nomenclatura dels vents se preferiría la que havían adoptat tots los navegants d' aquella època.

La geografia d' aquell temps no estava tant atrassada com alguns créuhens, y sens voler dir que 'ls atlas y mapas ó cartas d' aquell temps fossen correctes, farém observar que en ells, regintnos per los dos facsímils que possehíim, se troban senyaladas moltas ciutats de importància ab sa corresponent bandera tant d' Asia com d' África, que no van continuadas en los mapas moderns y Mr. Tastu observa⁷ «que no sens molta sorpresa se troba senyalada en lo Atlas la ciutat de Tombuctou, col-locada en la mateixa situació que li senyalan las investigacions més modernas sobre l' África.»

Al arribar á la «illa Trapobana», sobre d' ella s' hi llegeix: «La illa Trapobana. Aquesta es appellada per los Tartares Magno Caulij⁸ derrera de Orient. En aquesta illa ha gens de gran diferencia de les altres. En alguns munts de aquesta illa, ha homens de gran forma, ço es de xii codes, axí com a gigants e molt negres, e no usants de rahó; abans menjen los homens blanxs estrany s'ils poden haber. In aquesta illa ha cascun any II estius e II iverns, e dues vegadas lany hi florexen les arbres y les herbes. E es la derra illa de les Indias; e abunda molt en or e en argent e en pedres precioses.»

Mr. Tastu dona per correspondencia de la Tapobana dels Antichs la avuy en dia isla de Sumatra y en una nota diu:⁹ «Com se pot veure, jo no adopto aquí lo parer de sabis tals com d' Anville, Gosselin, Barbié du Bocage, lo baró de Walckenaer, continuador de Maltebrun, los quals vólen que l' antigua Trapobana no sia altra que la isla de Ceylan: jo m' poso al costat del geògrafo

⁷ Op. cit., pág. 75.

⁸ Magna Cavillatio; illoch hont vos enganyan, ó bé hi ha grans enganyadors. Magni Cavill. J. T. 139.

⁹ Op. cit., pág. 138, nota 1.

català. Aquest, tant ben informat com qualsevol altre, tot seguint las petjades de Ptolomeo, lo interpreta y lo corregeix col-locant la Illa Yana (corrupció de Lauka, Leng-kia-chan) en lo lloch hont se troba la isla de Ceylan, y la Illa Trapobana en lo lloch que ocupa avuy dia la isla de Sumatra. Per altra part, Abraham Ortehús, Ger, Mercator y Tomás Porcacchi en lo sigle xvi ¿no havían ja aclarat la qüestió, lo primer dihent *Sumatra olim Tropobana* y lo últim *Tropobana hoggi Sumatrā»*

Debèm estar moltíssim agrahits á Mr. J. Tastu per sa preferencia y alt concepte en que té als catalans y en particular al autor del Atlas, puig sempre parla d' ell ab molt respecte. Al acabar la descripció del Atlas, diu: «Després del Catay (China) se troban per aquí y per allá datos bastant exactes, ja trets de antigues cartas (ó mapas), ja d' antichs viatjants que 'ns son desconeguts, ja també extrets del viatje de Marco Polo; mes al passar de las montanyas que forman los límits septentrionals de la Tartaria y de la China, nos trobém completament baix lo domini de tradicions sagradas ó profanas. Lo mon real s' es acabat en Combalu (Pekin), en la gran muralla y en las montanyas de la Tartaria mongòlica; més enllá comensa lo mon de la imaginació.»

Pera formarse una idea de lo que acabém de traduir, continuarem una petita descripció y algunas llegendas d' aquesta part del Atlas.

L' espai circumscrit per las montanyas del sistema Allaï-Himálaya en la part nort-est, que l' Atlas nomena *Monts de Caspis*, está dividit en dues seccions en las que están enclosas figures alegòricas. Una d' aquestas es la de Alexandre, qual nom s' hi troba escrit ab totas sas lletras «Lo rey 'Allexandri»; está en actitud de donar ordres á una estranya divinitat de la India. Als peus del rey hi ha dos negres sonant unes trompetas d' or ab la llegenda: «Aquests son de matall e aquests feu fer Allexandri rey gran e poderós», y dessota de aquesta, á lo llarch de las montanyas, un' altra llegenda qu' explica aquest fet de la vida d' Alexandre: «Muntanyes de Caspis dins les quals Allexandri viu arbres tan alts que les raines tochaven a les nuus; e aqui cuida morir, sino que Satenat lengita per la sua art. E per la sua art y enclay aqui los Tartres Gog e Magog, e per els feu les II images de metall los demunt scrits.»

«Item, enclay aqui molts diverses generacions de gens qui no duptan á manjar tota carn crua. E aquesta es la generació ab que vendra Antichrist; e la lur si sera foc que avalar del cel quils confondrà.»

En un dels compartiments anexionats á n' aquest sistema mitològich-geogràfic, s' hi veu un rey montat á cavall ab lo ceptre á la mà, sota tálam ó dossier sostingut per una multitud d' homens que portan banderas, sobre las que está pintat un escorpí; ab grans lletras se llegeix en lo compartiment GOG y MAGOG: al costat del rey ó emperador se llegeix «Lo gran senyor, principe de Gog y de Magog. Aquest exira en temps d' Antechrist ab molt gent.»

En l' altre compartiment está representat Cristo coronat com un rey, recompençant ab la palma de la inmortalitat á sos fidels seguidors, reys, pobles, bisbes y frares.

Aquesta part de la costa está terminada per «Mare Ocheanim.» En ella se llegeix: «Antechris. Aquest sera nudrit en Goraym de Galilea; e can haura xxx anys, començara a prricular en Jherusalem; e contra tota veritat dira que ell es Jesuschristus fill de Deu viu; e diu que se rehedificara lo temple.» Un poch més avall: «Ysayas propheta LXVII.» «Tramatre d' aquells qui salvats seran e a les gens en la mar en Affrica e a Lidia. E segueix e a les illes luny a quells qui no hayran de mi e no veheran la gloria mia; e anunciaran la gloria mia á les gens.»

Ja qu' en aquests apunts havém constantment seguit, y á voltas traduhit, á Mr. Tastu, entusiasta per los catalans, més que més de quatre de nosaltres, creyém no poder acabar mellor nostra tasca que traduhint la «Conclusió» de sa citada obra. Diu aixís:

«Tal es l' Atlas catalá de 1375. S' havían vanament intentat alguns ensaigs desgraciats pera donarlo á conéixer, pero, gracias á la sabia y generosa solicitud dels senyors membres de la Academia de inscripcions y bellas-lletres, aquesta vegada lo monument será publicat com sa importancia mereixia.

»L' Atlas resol una qüestió llarch temps indecisa, la de saber á qui debia atribuirse la primera adopció de las cartas hidro-geogràficas *in-plano*, si als portuguesos ó als catalans-mallorquins. Se fixava la data d' aquest nou procediment en l' any 1415, y se n' feya honor al príncep Enrich de Portugal. Pero d' aquí en devant los catalans pôden demostrar la falsetat d' aquest concepte; per altra part, no han donat al fill de D. Joan lo Gran un hábil marino mallorquí pera presidir l' academia fundada en Sagres en lo cap de Sant Vicents?

»Podríam afegir que la expedició d' En Jaume Ferier al Riu del Or en 1346, ben justificada, parla molt alt en favor de la prioritat de la navegació dels catalans cap al sud del Oceá Atlàntich.

»Aquí termina nostre treball. La materia no está agotada; un de nosaltres hi tornará aviat pera tractarla més llargament. Los treballs qu' ell se proposa publicar sobre la geografia dels catalans-mallorquins oferirán als homens competents una gran quantitat de materials á propòsit pera compondre una geografia de la Edat mitjana, llibre que falta en los estudis y qual necessitat se fa sentir més cada dia.

»Aixís espera alcansar lo fi que s' ha proposat; lo d' ésser útil á altres més sabis qu' ell.»

Tampoch ha sigut altre nostre propòsit; lo desitj de generalizar lo coneixement d' un monument que tant honra á nostra patria, pera lo estudi del qual no 'ns creyém aptes y que desitjaríam emprenguéssten personas més competents.

JOSEPH BRUNET Y BELLET.
